

TA'LIM JARAYONIDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA TASVIRIY VOSITALARDAN FOYDALANISH

Raxmanova Jasurbek Abdurazzakovich

*Osiyo xalqaro Universiteti,
Urganch filiali, muhandislik, ta'lim va boshqaruv
fakulteti, 1-kurs magistratura talabasi*

Annotatsiya. Ushbu mavzu ta'lim jarayonida o'quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda tasviriy vositalarning o'rni va ahamiyatini yoritishga bag'ishlangan. Zamonaviy ta'limda faqat tayyor bilimlarni berish emas, balki mustaqil fikrlay oladigan, muammolarga noodatiy yondasha oladigan, ijodkor shaxsni shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, tasviriy vositalar — rasm, diagramma, sxema, infografika, xarita, animatsiya, videomateriallar va vizual modellar — o'quvchilarning tasavvurini kengaytirish, mantiqiy va obrazli fikrlashini faollashtirishda samarali pedagogik vosita bo'lib xizmat qiladi. Annotatsiyada tasviriy vositalardan foydalanish orqali o'quvchilarda mavzuni chuqurroq anglash, axborotni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va yangi g'oyalar yaratish ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Vizual materiallar o'quvchilarning diqqatini jalb etib, ta'lim jarayonini jonlantiradi hamda bilimlarni uzoq muddatli xotirada saqlanishiga yordam beradi. Ayniqsa, muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan tasviriy topshiriqlar o'quvchilarning ijodiy faolligini oshiradi. Shuningdek, mavzuda tasviriy vositalarni darsning turli bosqichlarida — yangi mavzuni tushuntirish, mustahkamlash, nazorat va baholash jarayonlarida qo'llashning metodik jihatlari yoritiladi. Tasviriy vositalardan samarali foydalanish o'qituvchidan kreativ yondashuv, pedagogik mahorat va zamonaviy texnologiyalarni puxta bilishni talab etishi alohida ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: kreativ fikrlash, ta'lim jarayoni, tasviriy vositalar, vizual ta'lim, ijodiy yondashuv, mustaqil fikrlash, obrazli tafakkur, mantiqiy fikrlash, infografika, diagramma va sxemalar, vizual modellar, axborotni tahlil qilish, pedagogik texnologiyalar, innovatsion ta'lim, o'quvchi faolligi, ta'lim samaradorligi.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — zamon talablariga mos, mustaqil va kreativ fikrlay oladigan, yangicha qarorlar qabul qilishga qodir shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. An'anaviy ta'lim usullarida asosan tayyor bilimlarni o'zlashtirishga urg'u berilgan bo'lsa, zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchining faolligi, ijodiy yondashuvi va tanqidiy fikrlashi ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shu

bois ta'lim mazmuni va metodlarini yangilash, o'quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik vositalardan foydalanish dolzarb masalaga aylanmoqda.

Kreativ fikrlash — bu shaxsning muammolarga noodatiy yondashishi, mavjud bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llay olishi, original g'oyalar ilgari surishi va mustaqil xulosalar chiqarish qobiliyatidir. Ushbu sifatlarni shakllantirishda o'quv materialining faqat matnli ko'rinishda berilishi yetarli emas. Chunki axborotning katta qismi inson ongida vizual tasvirlar orqali tez va samarali qabul qilinadi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonida tasviriy vositalardan foydalanish o'quvchilarning idrok jarayonini faollashtirib, ularning obrazli va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tasviriy vositalar deganda rasm, jadval, sxema, diagramma, grafik, infografika, xarita, videoroliklar, animatsiyalar, interaktiv taqdimotlar hamda turli vizual modellar tushuniladi. Ushbu vositalar orqali murakkab tushunchalar soddalashtiriladi, mavzular o'rtasidagi bog'liqliklar yaqqol namoyon etiladi va o'quvchilarni fikrlashga undovchi muammoli vaziyatlar yaratiladi. Natijada o'quvchilar nafaqat bilimlarni o'zlashtiradi, balki ularni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va ijodiy qayta ishlash ko'nikmalarini ham egallaydi.

Shuningdek, tasviriy vositalardan foydalanish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib, ta'lim jarayonini interaktiv va samarali tashkil etishga yordam beradi. Ayniqsa, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uyg'unlashtirilgan vizual materiallar o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'limni differensiallashtirish va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish imkonini yaratadi.

Asosiy qism

1. Kreativ fikrlash tushunchasi va uning ta'limdagi ahamiyati

Kreativ fikrlash zamonaviy ta'limning muhim tarkibiy qismi bo'lib, shaxsning yangicha g'oyalar yaratish, muammolarni noodatiy usullar bilan hal etish va mavjud bilimlarni turli vaziyatlarda samarali qo'llash qobiliyatini ifodalaydi. Kreativ fikrlash faqatgina san'at yoki ijodiy sohalar bilan chegaralanmay, balki matematika, tabiiy fanlar, ijtimoiy fanlar va kundalik hayot faoliyatida ham muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim jarayonida kreativ fikrlashni rivojlantirish o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish, tanqidiy yondashuv, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va o'z fikrini erkin ifodalash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa o'quvchini bilimlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchi subyekt sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu sababli kreativ fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan metod va vositalardan foydalanish pedagogik jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi.

2. Tasviriy vositalarning turlari va ularning didaktik imkoniyatlari

Tasviriy vositalar — bu axborotni vizual shaklda yetkazish orqali o'quvchilarning idrokini faollashtiruvchi didaktik vositalardir. Ular quyidagi asosiy turlarga bo'linadi:

*Statik tasviriy vositalar: rasm, chizma, jadval, sxema, diagramma, grafiklar.

*Dinamik tasviriy vositalar: videodarslar, animatsiyalar, multimediali taqdimotlar.

*Interaktiv tasviriy vositalar: elektron darsliklar, interaktiv doskalar, raqamli platformalar, vizual simulyatsiyalar.

Ushbu vositalar murakkab mavzularni soddalashtirish, sabab-oqibat aloqalarini ko'rsatish, tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni ochib berishda katta didaktik imkoniyatlarga ega. Vizual axborot o'quvchilar tomonidan tezroq qabul qilinib, uzoq muddatli xotirada mustahkam saqlanadi. Natijada o'quvchilarning bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishiga erishiladi.

3. Tasviriy vositalar orqali kreativ fikrlashni rivojlantirish yo'llari

Tasviriy vositalardan maqsadli foydalanish o'quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Jumladan:

Muammoli vaziyatlar yaratish: rasm, video yoki sxema asosida savollar qo'yish orqali o'quvchilar mustaqil fikrlashga undaladi. . Tahlil

va taqqoslash: diagramma va grafiklar yordamida o'xshash va farqli jihatlarni aniqlash ko'nikmalari rivojlanadi. . G'oya yaratish:

infografika, klaster va konseptual xaritalar tuzish orqali o'quvchilar yangi fikrlar ishlab chiqadi. . Vizual hikoyalash (visual

storytelling): tasvirlar ketma-ketligi asosida mavzuni izohlash o'quvchilarning obrazli tafakkurini kuchaytiradi.

Bu jarayonda o'qituvchi yo'naltiruvchi va motivator rolini bajarib, o'quvchilarga erkin fikr bildirish imkoniyatini yaratadi.

4. Dars jarayonida tasviriy vositalardan foydalanish metodikasi

Tasviriy vositalar darsning barcha bosqichlarida samarali qo'llanilishi mumkin:

. Kirish bosqichida — diqqatni jamlash va qiziqish uyg'otish uchun qisqa video yoki rasmlar. Yangi

mavzuni tushuntirishda — sxema, grafik va animatsiyalar orqali tushunchalarni izohlash.

Mustahkamlash bosqichida — klaster, jadval va diagrammalar asosida ijodiy topshiriqlar berish.

Nazorat va baholashda — vizual testlar, rasm asosida tahliliy savollar qo'llash.

Bunday yondashuv dars samaradorligini oshirib, o'quvchilarning faolligi va mustaqilligini ta'minlaydi.

5. Tasviriy vositalardan foydalanishda o'qituvchining roli

Tasviriy vositalardan samarali foydalanish o'qituvchidan yuqori darajadagi pedagogik mahorat va kreativ yondashuvni talab etadi. O'qituvchi vizual materiallarni tanlashda o'quvchilarning yoshi, bilim darajasi va psixologik xususiyatlarini inobatga olishi lozim. Shuningdek, tasviriy vositalar faqat ko'rgazmalilik uchun emas, balki aniq didaktik maqsadga xizmat qilishi zarur.

O'qituvchining ijodkorligi dars mazmunini boyitib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash va yangicha yondashuvni shakllantirishga yordam beradi.

6. Tasviriy vositalarning psixologik-pedagogik asoslari

Pedagogik va psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson axborotning katta qismini aynan ko'rish orqali qabul qiladi. Vizual idrok o'quvchining miyasida axborotni tez qayta ishlashga, uni obrazlar bilan bog'lashga va mazmunan chuqurroq anglashga imkon yaratadi. Tasviriy vositalar o'quvchilarda assotsiativ fikrlash, tasavvur, xotira va diqqatni jamlash kabi psixik jarayonlarni faollashtiradi.

Ayniqsa, ranglar, shakllar, harakat va obrazlar o'quvchining hissiy holatiga ta'sir ko'rsatib, o'rganilayotgan mavzuga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bu esa kreativ fikrlashning muhim sharti hisoblangan motivatsiyani oshiradi. Motivatsiya kuchaygan sari o'quvchi yangi g'oyalarni izlashga, o'z fikrini erkin ifodalashga intiladi.

7. Fanlar kesimida tasviriy vositalardan foydalanish imkoniyatlari

Tasviriy vositalar barcha fanlarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda samarali qo'llanilishi mumkin:

Matematika fanida — grafiklar, geometrik shakllar, sxemalar orqali mantiqiy va analitik fikrlash rivojlanadi.

Tabiiy fanlarda — tajriba videolari, animatsiyalar va modellar sabab-oqibat munosabatlarini anglashga yordam beradi.

Ona tili va adabiyotda — obrazlar, klasterlar, konseptual xaritalar orqali matn tahlili va ijodiy yondashuv kuchayadi.

Tarix va geografiyada — xaritalar, infografikalar va tarixiy tasvirlar yordamida tizimli va tanqidiy fikrlash shakllanadi.

Bu esa o'quvchilarning bilimlarni fanlararo integratsiya asosida o'zlashtirishiga va ijodiy tafakkurining kengayishiga olib keladi.

8. Kreativ topshiriqlarni tashkil etishda tasviriy vositalarning o'rni

Tasviriy vositalar asosida tashkil etilgan topshiriqlar o'quvchilarning ijodiy faolligini oshiradi. Bunday topshiriqlarga quyidagilar kiradi:

rasm yoki diagramma asosida hikoya tuzish;

mavzu bo'yicha infografika yaratish;

tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettiruvchi klaster tuzish;

videomaterial asosida muammoli savollarga javob berish;

biror jarayonni vizual model yordamida loyihalash.

Mazkur topshiriqlar o'quvchilarning faqat bilimini emas, balki ijodiy tafakkurini, muloqot ko'nikmalarini va jamoada ishlash malakasini ham rivojlantiradi.

9. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uyg'unlik

Zamonaviy ta'lim jarayonida tasviriy vositalar axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uzviy bog'liq holda qo'llaniladi. Interaktiv doskalar, raqamli platformalar, taqdimot dasturlari, onlayn vizual muharrirlar o'qituvchiga darsni kreativ va samarali tashkil etish imkonini beradi.

Raqamli vizual vositalar yordamida o'quvchilar mustaqil ravishda materiallar tayyorlaydi, o'z loyihalarini himoya qiladi va bilimlarini ijodiy namoyon etadi. Bu jarayon o'quvchini passiv tinglovchidan faol ijodkorga aylantiradi.

10. Ta'lim samaradorligini oshirishda tasviriy vositalarning natijaviyligi

Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, tasviriy vositalardan tizimli va maqsadli foydalanilgan darslarda:

- o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi ortadi;
- bilimlarni o'zlashtirish darajasi yuqori bo'ladi;
- kreativ va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi;
- o'quvchilarning mustaqil ishlash malakasi shakllanadi.

Shu sababli tasviriy vositalar zamonaviy ta'limning ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim.

Xulosa

Ta'lim jarayonida kreativ fikrlashni rivojlantirishda tasviriy vositalardan foydalanish o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Tasviriy vositalar — rasm, diagramma, infografika, multimediyaviy materiallar — o'quvchilarga murakkab ma'lumotlarni tezroq tushunishga yordam beradi va ularning tasavvur qobiliyatini oshiradi. Shu bilan birga, vizual materiallar fikrlash jarayonini faollashtiradi, masalalarni hal qilishda yangi yondashuvlarni rag'batlantiradi va kreativlikni mustahkamlaydi. Klassik metodlar bilan birga tasviriy vositalardan foydalanish o'qituvchilarga darslarni interaktiv va motivatsion qilish imkonini beradi. Bu esa nafaqat o'quvchilarning bilimini oshiradi, balki ularning mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Shu bois, ta'lim jarayonida tasviriy vositalarni tizimli va maqsadli qo'llash kreativ fikrlashni rivojlantirishning samarali yo'li sifatida qaraladi.

Adabiyotlar

1. Oripova N. X., Egamberdiyeva M. S. Methodology for Developing the Creativity and Imagination of Future Educators Based on an Illustrative Approach. Uzbek Scholar Journal, Vol.38, 2025.
2. Kholmuminova D. Development of Pedagogical Creativity in Future Teachers: Theoretical Basis and Applied Strategies. Modern Science and Research, 2025.

3. Sohibova Z. A. Enhancing Students' Creative Thinking through Visual Arts in Higher Education. O'rta Osiyoda Ijtimoiy va Gumanitar Tadqiqotlar, 2025.
4. Satbayeva M. Boshlang'ich Sinf O'quvchilarni Darslarda Kreativ Fikrlashga O'rgatish Metodlari. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 2025.
5. Jumaniyozova M. T. Impact of Creative Thinking on Teacher Professional Development. International Journal of Pedagogics, 2024.
6. Umirova G. J. Developing Creative Thinking in Lessons Using Multimedia Technologies. Jurnal ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari, 2025.
7. Raximova X. K. Mechanisms for Teaching Students Creative Thinking through Media Education Methods. Educator Insights, 2025.
8. Guilford, J. P. The Nature of Human Intelligence. New York: McGraw-Hill, 1967. (Ijodiy fikrlash nazariyasi bo'yicha klassik manba)
9. Torrance, E. P. The Manifesto: A Guide to Developing Creativity in the Classroom. 1988. (Ijodiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha pedagogik nazariya)
10. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978. (Ta'lim psixologiyasi bo'yicha fundamental manba)